

ЕДИН БЪЛГАРСКИ ОТШЕЛНИК ПРОРОК ОТ 20-ТЕ ГОДИНИ НА XI ВЕК

д-р Тодор Моллов

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“

Целта на нашето съобщение е да въведем едно позабравено известие за български отшелник пророк от началото на XI век в контекста на известното за активизацията на българската пророческа институция в условията на византийското робство ¹.

Интересуващият ни фрагмент се намира в първата част на известната „Чешка хроника“ на Козма Пражки (1045-1125 г.), където е отнесен към 1003 г. ² В него се разказва за някакъв отшелник от един манастир близо до гр. Бабенберг (Бамберг, град в Бавария, дн. в Изт. Франция), който решил да отиде на поклонение в Иерусалим, но преди това бил повикан от германския император Хенрих II (1002-1024 г.), който му дал един златен потир (сакрална чаша за литургични нужди), за да го измие (освети) в р. Йордан. След като посетил светите места и изпълнил височайшата поръчка, поклонникът поел обратния път, като избрал маршрута през Константинопол и България. Тъкмо тук, според неговия разказ, той попаднал на някакъв отшелник българин, при когото престоял известно време в разговори и молитви. При една от утринните молитви западният поклонник, както винаги, се помолил за здравето на своя император, но българският отшелник му казал, че това вече е излишно – той бил отишъл в мястото (за одих) на блажените, т.е. умрял. На въпроса откъде знае това, българинът отвърнал, че през последната нощ в състояние на полусън (не бил напълно будър, но не бил и напълно заспал) имал велико видение – на светло, широко и прекрасно поле видял как императорът се съпротивлявал на някакви отвратителни духове (едни го дърпали за брадата, други забивали железни вили в гърлото му), а отзад вървели печални св. Мария и св. Георги, които се опитвали безуспешно да спорят за неговата душа. В това време в средата на полето се появили огромни везни, дълги (или високи) повече от 2 мили, от лявата страна на които стояли греховете му като голяма (неизмерима и неизчислима) тежест. Отначало св. Георги сложил отдясно само един манастир (построеният от императора в негова чест) и понеже лошите деяния все още натежавали, Мария прибавила и голямата златна чаша, дадена на поклонника при тръгването му за Иерусалим. Едва тогава везните се наклонили вдясно, душата му била спасена, двамата го взели за ръцете и отвели в Небесния дом. Като косвено доказателство за верността на своето видение българският отшелник допълнил, че в него една от дръжките на потира била откършена, при което западният отшелник припряно прибягал към своето ложе и с изумление открил липсващото парче. След като се завърнал в Бабенберг, отшелникът се уверил във верността на предсказанието (императорът бил вече мъртъв) и веднага отнесъл осветената чаша в манастира св. Георги, където тя била пазена като скъпоценна реликва.

Както става ясно, описаното събитие трябва да се разглежда в контекста на 20-те години на XI в. (макар че Козма я прикрепва към 1003 г.), което фиксира срещата между западния поклонник и неговия български домакин само няколко години след трагичния финал на Самуиловата българска държава през 1018 г. Тъкмо тогава, след завладяването на югозападните български земи, във византийската административна система се въвежда и названието „България“ за обозначаване на новообразувания катепанат (тема) с център град Скопие. Този факт може да се приеме за косвено свидетелство, че при своето завръщане към родината поклонникът е следвал път от Константинопол през току-що завладените земи ³, което задава относителна локализация и за мястото, където е станала срещата с българският отшелник пророк.

Наличието на особена българска пророческа институция в ситуацията на византийското робство (X-XII в.) досега се идентифицираше най-вече от нейните квазиисторически

сотириологични послания, разпознавани днес като свод от историко-апокалиптични сказания. Със съзнанието, че предлагат специфично самоописание на българската гледна точка към света, техните творци били идентифицирани чрез авторитетните фигури на двама от най-респектиращите библейски пророци – Даниил и Исаия. Макар че внимателният хроностратиграфски анализ на текстовете, съобразен с историческата фактология, позволява да се очертаят възможностите за по-определена персонификация на някои от българските пророци, разсейването на посочената „анонимност“ налага привличането и на външна гледна точка (иноописание) към тях. Според мен, засега сведението в „Чешката хроника“ е първото чуждо свидетелство за наличието на посочената институция (следващото по време е известието за процеса на Алексий Комнин срещу Василий Врач през 1111 г.) и позволява да разширим представите си за широкия кръг от проблеми, които са вълнували един български интелектуалец от началото на XI век.

В заключение ще напомним, че първата известна изява на нашите пророци се локализира в района на стария Средецки комитат и датира от 989-992 г. (навечерието на 6500 г. от Сътв.), когато след падането на Преслав и за нуждите на освободителното движение на Комитопулите те „препрочитат“ в българоцентрична перспектива „Видение Даниилово“ (вече преведено при цар Симеон), в резултат на което се явява „Тълкувание Даниилово“. С времето те направили поне още две корекции в първоначално чистия превод на Видението, които конкретизирали името на „последния цар“ – първоначално било прибавено името Гавриил (Гавриил Радомир), а после (вер. скоро след 1018 г.) и името Владислав (Иван Владислав). Последната намеса подсказва активност на отшелниците пророци веднага след окончателното падане на Самуиловото царство и прави нашия отшелник техен съвременник, ако не и един от деятелите на посочените промени.

БЕЛЕЖКИ

1. По въпр. вж. **Моллов, Т.** Мит – епос – история: Старобългарските историко-апокалиптични сказания (992 – 1092 – 1492). ВТ, 1997.
2. **Козьма Пражский.** Чешская хроника. Вступ. ст., пер. и комм. Г. Э. Санчука. М., 1962, 84-85 – I, § 37 (КП). Смята се, че тази книга е завършена ок. 1119-1122 г.; тя има две части – в първата Козма използва най-вече исторически народни предания при описанието на езическия период от ок. 873-874 г. до покръстването на княз Борживой (891-894 г.), а във втората (която се отличава с по-голяма фактологичност) се очертава периода до 1038 г. За КП вж. Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, 374-377, с цит. лит.
3. При това западният поклонник е могъл да се движи по някой от все още действащите важни римски пътища – **1.** По Виа Диагоналис от Константинопол през Средец към Белград (**1.1** от Средец е могъл да свие на юг по другия важен път през Кюстендил към Стоби на Вардар и оттам към Дурацо); **2.** По Виа Егнация (от Константинопол през Солун, Битоля и Охрид към Драч).